

метал” (150), Вільшанське мебельне товариство „Перемога” (170). Фінансовою підтримкою кооперативної периферії займалися кредитні товариства Харкова („Допомога” та „Позичкою”, а в округах 6 товариств – в Охтирці, Богодухові, Валках, Ізюмі, Лозовій та Барвенково. Сільські кооперативи об’єднували 55,1% незаможників, 17,3% середняків, 9,4% робітників та 17% кустарів [3, 56]. На Куп’янщині головною особливістю кустарних промислів було те, що ними займалося 80% селян-кустарів, що мали безпосереднє відношення до сільського господарства. Значний відсоток безпосівних дворів знаходили застосування робочої сили в промислах. Найпопулярнішим, якщо взяти за основу кількість зайнятих кустарів, виявився взуттєвий та шкіряний (30%), з обробки рослин (21,8%), харчо-смаковий (19,2%), деревообробний (12,4%) [13, 32 – 33]. Галузева концентрація промислів була такою: м. Куп’янськ та район (лозоплетіння, взуттєвий, шорний, шубний, кравецький, вапняний та цегельний промисли); Сватівський район (металообробний, ходовий, овчино-шубний, шапкарьський, кондитерський, взуттєвий); Кабанський район (кам’яногірний, добування кам’яного вугілля, крейди, глини, цегли, харчо-смаковий), Раківський (харчо-смаковий, цегельний); Сеньківський район (харчо-смаковий, взуттєвий, цегельний); Жовтневий район (кравецький, цегельний, взуттєвий); Н.-Свердловський (взуттєвий); Вільшанський район (харчо-смаковий, лозоплетіння, взуттєвий); Б.-Бурлацький (цегельний, взуттєвий, деревообробний); 11-й Жовтневий район (кравецький, взуттєвий, деревообробний). На Куп’янщині до кооперації пристало 1.100 кустарів, які працювали в 42 артілях [13, 33].

Аналіз роботи окружних, районних та місцевих кооперативних об’єднань показав характерну їх особливість: спад організаційно-господарської та фінансово-економічної діяльності внаслідок боротьби з так званими „псевдокооперативами” і формування самої кооперативної системи функціонування кустарно-ремісничої промисловості. Самодіяльні кустарі-підприємці, особливо в сільських районах, не прагнули до кооперативних товариств.

Кустарно-реміснича промисловість на Лівобережжі, якщо враховувати кількість закладів та їх географічно-територіальне розміщення, була сільською. Дві третини кустарів зосереджувалося в сільських районах, представляючи самотутній уклад приватного промислового підприємництва. Навіть серед цензової промисловості, яку вважають загальною міською, 65,3% підприємств мали менше 15 робітників, відтак належали до дрібної кустарно-ремісничої галузі. Харчосмакова, борошномельна, льонопрядильна функціонували в селах, переробляючи сировину сільськогосподарського виробництва. Ковальський, бондарський, столярний промисли діяли переважно в сільських регіонах, а взуттєво-швацький – в містах та містечках. Художньо-вишивальні промисли та гончарство, плетіння з верболозу та рогами також були селянськими.

2. Дрібна (неценова) й кустарно-реміснича промисловість України за даними обслідування 1925 року. Статистика України № 109. Вип. 1. – Х., 1927.
3. Каб. Промкооперація Харківщини к Х-й годовщине Октябрьской революции // Вісник пром-кредит кооперації. – 1927. – № 8.
4. Кустпромкооперація Лубенщини // Вісник пром-кредит кооперації. – 1929. – № 3.
5. Лубенський промсоюз (Звітні дані за 27/28 оперативний рік) // Вісник пром-кредит кооперації. – 1929. – № 7 – 8.
6. Мирко А. Кустарні промисли та промкооперація Полтавщини // Вісник пром-кредит кооперації. – 1929. – № 3.
7. Моравинський М. Кустарно-ремісничі господарства (За даними бюджетового обслідування 1923/24 р.). // Кустарна промисловість та кустарно-промислова кооперація УСРР. – Х., 1927.
8. Нефедов С. Географічний розподіл кількісного складу дрібної та кустарно-ремісничої промисловості України // Кустарна промисловість та кустарно-промислова кооперація УСРР. – Х., 1927.
9. Нізова Л.В. Інтеграція дрібного виробника-власника в радянську соціально-економічну систему. – К., 2006.
10. Селянські бюджети України (монографічне обслідування селянських бюджетів за 1924–25 господарський рік. Статистика України № 115. Випуск 3. – Х., 1927.
11. СУ України. – 1921. – № 14.
12. Україна. Статистичний щорічник. – Х., 1926.
13. Хасін. Промкооперація на Куп’янщині // Вісник пром-кредит кооперації. – 1929. – № 10.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 34. – Оп. 11. – Спр. 2171.; Спр. 2870.

Т. В. Оніпко

ВНЕСОК МЛИНАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ВІТЧИЗНЯНОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ У РОЗВ’ЯЗАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ ПРОБЛЕМ (1926 – 1928 рр.)

Нинішня соціально-економічна криза в Україні загострила проблему насичення споживчого ринку якісними продуктами харчування. У змальованості за прибутку більшість виробників та торговельних організацій вдаються до випуску та продажу товарів, і особливо продуктів харчування, які не відповідають санітарним нормам і шкодять здоров’ю українців. З огляду на це, актуальним є дослідження історичного досвіду кооперативних організацій України щодо вирішення продовольчого питання в умовах конкурентної боротьби за споживача часів непу.

Слід зауважити, що праці з узагальнення досвіду господарської діяльності кооперативних підприємств у період непу з’явилися ще в 20-ті рр. ХХ ст. Їх авторами, як правило, були економісти, теоретики кооперативного руху. На думку М. Литвака, споживча кооперація республіки протягом перших років непу змогла швидко налагодити переробку сільськогосподарської сировини завдяки орендуванню у держави ряду необхідних підприємств, у тому числі млинів [1]. С. Векслерчик, розглянувши причини згорання підприємств споживчої кооперації у період економічної кризи 1923 р., зробив висновок про певну безсистемність

1. Балинський О. Кустарно-промислова кооперація // Кустарна промисловість та кустарно-промислова кооперація УСРР. – Х., 1927.

створення та закриття кооператорами промислових підприємств [2]. На важливості продукції кооперативної промисловості з метою задоволення потреб населення в роки непу також наголошував Є. Бурштейн [3]. При цьому дослідник вважав, що головна маса продукції промисловості споживчої кооперації припадала на харчову галузь.

На конкурентну боротьбу між державною промисловістю та виробничою галуззю споживчої кооперації звертав увагу Ф.І. Свищов [4]. Однак захоплення з боку кооператорів різноманітним виробництвом автор не підтримував, вважаючи, що передусім вони мають розвивати найбільш рентабельні галузі, зокрема млинарство, олійну промисловість і хлібопечення. Про посилення планових засад у розвитку кооперативних промислових підприємств у другій половині 1920-х рр. йшлося в розвідках А.О. Золотарьова [5] та Л.М. Бенчина [6], які пов'язували це із розгортанням індустріалізації. Певну інформацію про значення кооперативних млинів у стабілізації хлібного ринку містять статті В. Урнова [7] та Є. Грінберга [8]. Автори наголошували на господарській доцільності функціонування кооперативних млинів та їх ролі в переробці зерна, бо від цього залежала ціна та якість випеченого хліба для членів кооперації. До того ж діяльність кооперативних млинів стимулювала виробництво зерна селянами.

У подальших дослідженнях питання залучення споживчої кооперації до розвитку млинарської справи в Україні у роки непу глибоко не розглядалося [9; 10]. В останні десятиріччя науковці переважно зверталися до історичного досвіду торговельної галузі споживчої кооперації України у конкурентній боротьбі за ринок у період непу. Серед таких розвідок варто назвати праці Г.А. Гетьмана [11], О.А. Пиріг [12] та В.В. Лантуха [13]. Фрагментарно розвиток млинарських підприємств споживчої кооперації у період непу згадано у монографії В.В. Гольця [14].

Отже, аналіз історіографічної бази засвідчує, що до цього часу питання історичного досвіду господарювання споживчої кооперації України в галузі млинарства в період непу не було предметом дослідження. Відтак метою статті є з'ясування внеску млинарської галузі вітчизняної споживчої кооперації у вирішення продовольчих проблем протягом 1926 – 1928 рр.

Продовольчі труднощі в Україні загострилися в останні роки непу, на які пропадає політика розгортання індустріалізації. Це було викликано значним зростанням міст та збільшенням чисельності населення, зокрема на промислових новобудовах. Державне фінансування було спрямоване у важку промисловість, легка та харчопереробна фінансувались у другу чергу. З цього приводу журнал „Господарство України” у 1926 р. зазначав: „Ми не можемо інтересам даного моменту, який вимагає великої кількості споживчих товарів, принести в жертву реалізацію загального курсу партії на індустріалізацію країни” [15, 57]. У зв'язку з цим кооперативне виробництво продуктів харчування набувало важливого значення.

Провідні позиції серед виробничих галузей споживчої кооперації України протягом 1926 – 1928 рр. займала млинарська справа. Указуючи на

перебої у забезпеченні жителів міст, промислових центрів і новобудов хлібом та потребі здешевлення хлібної продукції, дев'ятий з'їзд КП(б)У (грудень 1925 р.) акцентував на необхідності спорудження мережі нових млинарських підприємств державної та кооперативної форм власності [16, 373].

Серед чинників, що стимулювали млинарську діяльність споживчої кооперації, слід назвати певні державні пільги, зокрема дозвіл на продаж кооператорами висівок та відходів, право отримувати виробничий прибуток від переробки зерна некоеперованого населення. Усе це спонукало кооперативні організації розвивати млинарство, куди, за приблизними підрахунками, система споживчої кооперації України протягом 1926 – 1928 рр. вклала власних коштів не менш як 2 млн. крб. [8, 41].

Крім відновлення власних млинів, організації споживчої кооперації УСРР намагались усіляко повернути націоналізовані млинарські підприємства або взяти в оренду у держави. З метою витіснення приватного капіталу з хлібного ринку 15 травня 1926 р. РПО СРСР видав секретну постанову за підписом її голови О.І. Рикова „Про передачу орендованих приватними власниками млинів державним та кооперативним організаціям” [17, 371]. Відтак акцентувалося на необхідності в директивному порядку здійснити скорочення кількості млинів, які перебували в оренді приватних осіб із передачею їх або кооперативним, або державним організаціям.

На підставі вищевказаної директиви 28 травня 1926 р. вийшло розпорядження НК внутрішньої торгівлі УСРР, яке зобов'язувало окружні відділи внутрішньої торгівлі (окрвнуторги) домагатися в судах вирішення питання таким чином, щоб більшу кількість великих орендованих державних млинів у приватних осіб якомога швидше забрати і передати державним та кооперативним організаціям [18, 29]. Для того, щоб прискорити розгортання млинарської справи в інтересах держави, були створені спеціальні комісії, які оперативно інформували місцеві державні організації та споживчу корпорацію про можливість отримання ними млинів в оренду [18, 67]. Так, лише за 9 червня 1926 р. у приватних власників було вилучено та передано споживчим товариствам 9 великих млинів у Лубенській, Полтавській, Прилуцькій, Кременчуцькій та Роменській округах [18, 43].

Допомагаючи споживчій кооперації в розгортанні мережі млинарських підприємств, держава водночас посилила свій вплив на їх діяльність. Це підтверджує директива колегії Наркомторгу УСРР від 24 травня 1926 р. „Про організацію млинарської справи на Україні”, у якій визнали необхідним посилити регулюючий вплив і спостереження за діяльністю кооперативних млинарських підприємств [18, 24].

Крім сприяння споживчій кооперації в отриманні наявних млинів в орендне користування, держава надавала їй певну допомогу у спорудженні та устаткуванні нових. Наприклад, згідно з розпорядженням НК внутрішньої торгівлі УСРР від 30 квітня 1926 р., млинарськими машинами в першу чергу мали забезпечуватися державні і кооперативні млини [17, 375]. Переконані, державна допомога млинарській промисловості споживчої кооперації мала на меті не лише покращення внутрішнього хлібного ринку, але й розширення поставок борошна на європейські ринки.

Оскільки для задоволення власних потреб у борошні, а також для виконання державних замовлень щодо перемолу зерна потужностей наявних млинів не вистачало, керівництво Вукопспілки (ВУКС, центральна спілка споживчих товариств України) неодноразово клопоталося перед урядом УСРР про передачу споживчій кооперації у власність частини державних млинарських підприємств. Зокрема, у жовтні 1926 р. десята сесія Ради ВУКС з метою постачання промислових районів борошном хорошої якості доручила правлінню ВУКС порушити клопотання перед Наркомторгом УСРР про необхідність перегляду мережі млинарських підприємств, які перебували у віданні державної структури „Укрхліб”, та передачу частини їх споживчій кооперації [19, 17]. І хоча споживчій кооперації дісталися найбільш зношені млини, на модернізацію яких потрібні були значні кошти, її млинарська галузь інтенсивно зростала й розвивалася, а якістю продукції вона все частіше конкурувала з державними та приватними млинами.

У міру того, як приватного господаря протягом другої половини 1920-х рр. усе більше відтісняли з хлібної справи, мережа млинарських підприємств споживчої кооперації України помітно зростала. Зокрема, на 1 жовтня 1928 р. Вукопспілка вже мала 14 крупних млинів, райспоживспілки – 30, робітничо-міські кооперативи – 13. Якщо на 1 жовтня 1926 р. у сільській споживчій кооперації було 87 млинів, то на 1 жовтня 1928 р. – уже 150 [8, 40].

Розгортання млинарської промисловості споживчої кооперації потребувало термінового вирішення проблеми сировинної бази. З огляду на це восени 1926 р. правління Вукопспілки ухвалило постанову „Про організацію елеваторного господарства споживчої кооперації на Україні”. Здійснюючи цю постанову, ВУКС пішла на співробітництво з Державним будівельним підприємством „Електрохліб” і розпочала спорудження елеваторів не лише для прийомки, але й для переробки та зберігання зерна. Так, „Електрохліб” у 1927 р. уперше в РСР за кошти споживчої кооперації збудував два елеватори місткістю до 105 тис. пудів кожний – на станції Високопілья (Дніпробузька райспоживспілка) і станції Сербка (Одеська райспоживспілка). Ці елеватори були змонтовані за останніми технологічними досягненнями елеваторного будівництва в Америці [20, 59]. Млинарство виявилось рентабельним для споживчої кооперації та й у цілому для економіки України.

Для координації роботи в млинарській справі та узгодження ряду питань із державними структурами у лютому 1927 р. у складі Вукопспілки був створений спеціальний елеваторний комітет [21, 45]. На його засіданні 17 лютого 1927 р. ухвалили рішення про замовлення устаткування для елеваторів у державному тресті „Мельбудівництво” та угоду з Наркомторгом УСРР про імпорт сит для млинів [22, 175]. Заслугою комітету було рішення про створення при млинах Вукопспілки лабораторій для перевірки якості зерна та борошна.

Окрім власного перемолу зерна, споживча кооперація мала виконувати державні завдання. Так, загальний державний план переробки зерна пшениці та жита для Вукопспілки на 1927–1928 рр. становив

24 млн. пудів. Однак помольної площі для виконання цього завдання не вистачало, тому на власних 11-ти борошномельних підприємствах ВУКС протягом 1927–1928 рр. змогла переробити лише половину запланованого, хоча собівартість переробки зерна виявилася невисокою і становила 17,04 коп. за пуд., що було значно менше від собівартості переробки приватних млинів. З огляду на необхідність виконання державних завдань ВУКС довелося за власні кошти збільшити кількість млинів до 15 [9, 281].

1928 р. став проблематичним для млинарської галузі споживчої кооперації України через неврожай у дев'яти округах степової зони. Посилили кризу, що загрожувала кооперативному млинарству, і проведені з боку Наркомторгу УСРР зміни організаційних форм та ролі кооперації у хлібозаготівлях. Увесь хліб, що його заготувала споживча кооперація за централізованим планом, мали передати державній структурі „Союз хліб”.

Оскільки дала про себе знати загальнодержавна життя криза, влада намагалася забезпечити перебіг населення з хлібом. Саме тому 8 квітня 1928 р. НК внутрішньої торгівлі УСРР видав секретне розпорядження млинарським підприємствам, у тому числі кооперативним, про комбіноване перемелювання зерна для подальшої випічки хліба. Млини під час перемолу мали в обов'язковому порядку додавати до жита від 10 до 20% ячменю та пшениці нижчих сортів [17, 356]. Виконуючи директиви керівництва республіки, млинарські підприємства споживчої кооперації помітно зростили обсяги комбінованого перемелювання зерна. Наприклад, млин Київського Соробкопу в 1927–1928 рр. переробив 68 тис. 661 ц. жита, пшениці та ячменю разом. У результаті протягом 1927–1928 рр. було перероблено збіжжя на 30,5% більше, ніж попереднього року [23, 69].

Держава, втручаючись у млинарське виробництво, зробила спробу встановити ціну на переробку зерна. Це підтверджує постанова Наркомторгу УСРР від 28 червня 1928 р. „Про встановлення плати за перемелювання селянського зерна”, на підставі якої були введені регламентовані розміри плати за переробку зерна. При цьому влада сподівалася забрати у кооператорів частину натуральної оплати переробки збіжжя [24, 553–555].

Щоб підтримати рентабельність млинарської справи у зв'язку з проблемою хлібозаготівель та з метою виконання державних завдань, правління Вукопспілки у ряді своїх звернень протягом 1928 р. пропонувало місцевим кооперативним спілкам усіляко заохочувати рух сільських споживчих товариств щодо розширення мережі млинарських господарств, відбудови закіннутих млинів, тим самим витісняючи приватника [8, 45].

Загальна пропускна спроможність млинів споживчої кооперації УСРР на 1 жовтня 1928 р. складала від 40 до 45 млн. пудів, що порівняно з пропускною спроможністю всього українського млинарства становило 15–20% [8, 41]. Розмір річної продукції млинарської галузі споживчої кооперації тоді становив 25% у загальній продукції виробничих галузей системи, млинарство посідало друге місце, поступившись хлібопеченню [25, 33].

У цілому млинарські підприємства споживчої кооперації були суттєвою допомогою для існуючої влади у переробці зерна та вирішенні продовольчої

проблеми, у забезпеченні міського населення та промислових новобудов. Проте розгорнути сповна млинарські операції споживчій кооперації заважала регламентація з боку держави, а також нестабільність ситуації на хлібозаготівельному ринку і збільшення експорту збіжжя за кордон.

Нині за законодавчої підтримки держави та власної господарської ініціативи споживча кооперація могла б більш повно реалізувати свій потенціал з метою забезпечення якісними продуктами харчування громадян. Створення ряду переробних підприємств у сільській місцевості та в районних центрах певною мірою може сприяти вирішенню проблеми безробіття, розширенню експорту, заохоченню виробників сільськогосподарської продукції. Відтак є сенс у подальшому дослідженні історичного досвіду господарювання організацій споживчої кооперації в умовах ринкової економіки з метою його творчого використання.

1. Литвак М. Состояние арендной промышленности Украины в 1924–25 гг. и перспективы ее развития // *Хозяйство Украины*. – 1926. – № 7.
2. Векслерчик С. Текущие вопросы кооперативной промышленности и промышленного строительства / С. Векслерчик // *Кооперативне будівництво*. – 1927. – № 5.
3. Буриштейн Е. Продукция кооперативной промышленности за 1924–25 хозяйственный год / Е. Буриштейн // *Кооперативный бюллетень*. – 1926. – № 6.
4. Свищев Ф.И. Итоги и перспективы развития потребительской кооперации / Ф.И. Свищев // *Хозяйство Украины*. – 1927. – № 1.
5. Золотарев А.О. Контрольные цифры украинской промышленности / А.О. Золотарев // *Хозяйство Украины*. – 1926. – № 8–9.
6. Бенчин Л.М. Промышленность и промышленное строительство по плану на 1926–27 год / Л.М. Бенчин // *Хозяйство Украины*. – 1927. – № 2.
7. Урнов В. Потребительская кооперация в хлебом деле / В. Урнов. – М.: Центросоюз, 1927.
8. Грінберг Є. Про млини споживкооперації УСРР / Є. Грінберг // *Кооперативне будівництво*. – 1928. – № 20.
9. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964.
10. Історія споживчої кооперації України [М.В. Аліман, С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей та інші]. – Львів, 1996.
11. Гетьман Г.А. Кооперативная торговля: развитие, проблемы, перспективы (по материалам Украинской ССР) / Г.А. Гетьман. – Харьков, 1985.
12. Пиріг О.А. НЕП: більшовицька політика імпровізації / О.А. Пиріг. – К., 2001.
13. Лантух В.В. Становление и развитие торговли на Украине в 1921 – 1932 гг. / В.В. Лантух – Харьков, 1992.
14. Голець В.В. Кооперація і неп (20-ті роки XX ст.) / Голець В.В. – Чернігів: Просвіта, 2006.
15. Золотарев А.О. Контрольные цифры украинской промышленности / А.О. Золотарев // *Хозяйство Украины*. – 1926. – № 8 – 9.
16. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК: В 2-х томах. – Т.1. (1918–19410. – К., 1976.
17. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф. Р-2178. – Оп. 1. – Спр. 1.
18. ДАПО. – Ф. Р-2178. – Оп. 1. – Спр. 3.
19. Десята Рада сесії Вукопспілки // *Кооперативный бюллетень*. – 1926. – № 31.

20. Кооперативні елеватори // *Кооперативне будівництво*. – 1927. – № 19.
21. Пивоваров Л. Об элеваторном хозяйстве потребительской кооперации на Украине / Л. Пивоваров // *Кооперативный бюллетень*. – 1926. – № 37.
22. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 296. – Оп. 2. – Спр. 1372.
23. Київський Центральний робітничий кооператив „Соробкоп». Звіт за 1927/28 господарський рік. – К., 1929.
24. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1928. – № 17.
25. Промисловість споживкооперації УСРР 1928–29 року. Числові показники // *Кооперативне будівництво*. – 1928. – № 22.

І.В. Пятницькова

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КООПЕРАТИВНИХ ТОВАРИСТВ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Кооперація на Півдні України зародилася у кінці 60-х рр. ХІХ ст. На початок 1917 р. вона перетворилася на масштабний громадський рух. На цей час у регіоні діяло близько двох тисяч кооперативних організацій. Це були споживчі, ощадно-позичкові, кредитні, сільськогосподарські товариства та громади, різного напрямку діяльності артілі, а також кооперативні союзи. Участь у їхній роботі брало більше третини всього населення Катеринославської, Херсонської, Таврійської губерній [1].

Окрім фінансової та культурно-просвітницької діяльності кооперативи регіону займалися благодійністю. Незважаючи на важливість та позитивне значення цього аспекту діяльності товариств, до цього часу він як на державному, так і на регіональному рівні залишається не дослідженим. Поодинокі згадки про здійснення благодійних заходів окремими південноукраїнськими товариствами можна знайти у праці дослідника початку ХХ ст. В.Ф. Тотоміанса [2]. Побіжно факти матеріальної допомоги робітничих кооперативів регіону своїм членам знайшли відображення в працях радянських вчених А.І. Прийменка [3] і К.Є. Балдіна [4]. Проте ця фрагментарна інформація не дає повної уяви про благодійну діяльність південноукраїнських кооперативів та її значення у житті населення регіону в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Мета статті полягає у висвітленні на основі комплексного аналізу джерел та літератури благодійної діяльності південноукраїнських кооперативів у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Південноукраїнські кооперативи благодійною діяльністю почали займатися у кінці ХІХ ст. Саме з цього часу для них почався новий етап розвитку, який характеризувався збільшенням кількості товариств та нарощенням їх капіталів. Це дало змогу кооперативам розширити спектр діяльності, зайнятися благодійністю.

Для надання своїм членам у разі потреби матеріальної допомоги кооперативи відкривали спеціальні каси взаємодопомоги та похоронні каси. Вони створювалися за рахунок щорічних відрахувань із чистого прибутку товариств та внесків самих